

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560
ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
Political Participation in a Referendum for Constitution Draft B.E. 2560
of People in the Area of Tambon Pho Hak, Amphoe Bang Phae,
Ratchaburi Province

ศุภมาส แก้วบริสุทธิ¹ วิจิตรา ศรีสอน² สันฐาน ชยนนท์³
Supamas Kaewborisuth, Wijittra Srisorn, Sunthan Chayanon

บทคัดย่อ (Abstract)

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระดับของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี และเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล อีกทั้งเพื่อหาแนวทางการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติของประชาชนในเขตพื้นที่ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามในการวิจัยเชิงปริมาณ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) และใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (F-test) สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และวิเคราะห์ข้อมูลจากเนื้อหา โดยผลการวิจัยพบว่า 1) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติอยู่ในระดับมาก โดยมีส่วนร่วมทางการเมืองในด้านการไปใช้สิทธิออกเสียงลงประชามติมากที่สุด

Received: 2020-10-05 Revised: 2020-11-29 Accepted: 2020-12-03

¹ หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง คณะวิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา กรุงเทพมหานคร Master of Political Science Program in Government, College of Innovation and Management, Suan Sunandha Rajabhat University.
e-mail: s61463825016@ssru.ac.th

² วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา กรุงเทพมหานคร College of Innovation and Management, Suan Sunandha Rajabhat University

³ วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา กรุงเทพมหานคร College of Innovation and Management, Suan Sunandha Rajabhat University

2) ประชาชนในตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ที่มีอายุ และระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนประชาชนที่มีเพศ สถานภาพสมรส อาชีพ และรายได้แตกต่างกัน มีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติไม่แตกต่างกัน 3) แนวทางการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ได้แก่ การกำหนดประเด็นในการลงประชามติที่มีความชัดเจนเพียง ประเด็นเดียว การเพิ่มกำหนดเวลาในการศึกษาเนื้อหาของร่างรัฐธรรมนูญ ตลอดจนควรเพิ่มการ ประชาสัมพันธ์และให้ความรู้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนสามารถลงประชามติให้เห็นชอบ หรือไม่เห็นชอบได้ตรงตามความต้องการ ซึ่งผลการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการเป็น แนวทางให้กับประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นต้นแบบในการศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติของประชาชนโดยภาพรวม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยต่อไปได้

คำสำคัญ (Keywords): แนวทาง; การมีส่วนร่วมทางการเมือง; การลงประชามติ; โพหัก

Abstract

This objectives of the research were to study the level of political participation in a referendum for Constitution Draft B.E.2560 of people in the area of Tambon Pho Hak, Amphoe Bang Phae, Ratchaburi Province. and compare the level of the political participation in a referendum for Constitution Draft B.E. 2560 then classified each personal factor and seek for the Guidelines for political participation in a referendum for Constitution Draft B.E.2560 of people in the area then classified of each personal factors. The research is quantitative and qualitative research. The quantitative research has been collected data by using a questionnaire from a sample group who are the 382 residents who lived at Pho Hak Sub-district, Bang Phae District, Ratchaburi Province. The statistics that have been used for data analysis included frequency distribution, the percentage, mean, standard deviation, the t-test and One-way analysis of variance (F-test). The qualitative research has been collected data by using in-depth interviews from sample group who were 17 residents lived in Pho Hak Subdistrict, Bang Phae District, Ratchaburi Province. The data analysis was completed by using content analysis. The results found 1) The overall research population in terms of the political participation in a referendum for Constitution Draft B.E.2560 of people in

the area of Tambon Pho Hak, Amphoe Bang Phae, Ratchaburi Province was at a high level. Most of them have participated in politics in term of exercise of referendum rights. 2) The differences of personal factors included age and education level of residents lived in Pho Hak Subdistrict, Bang Phae District, Ratchaburi Province were political participation in referendums differently. For the differences of personal factors in terms of gender, marital status, occupation, and income of residents who have lived in Pho Hak Subdistrict, Bang Phae District, Ratchaburi Province, were political participation in the referendum vote no different with statistically significant at a level of 0.05. 3) The guidelines for political participation in a referendum for Constitution Draft B.E.2560 included determining of a clear referendum issue, shall increase the studying period of the content of constitution draft, shall increase of public relations and provide knowledge that is neutral to the people. Therefore, people can vote the referendum in terms of agreement or disagreement in accordance with their actual needs and willingness that will reduce the confusion in the referendum vote and issues from bad cards. The results of this research can be used as guidelines for increasing political participation and can be the prototype for the study of the overall political participation in the referendum which led to the further development of political participation in Thai democracy.

Keywords: Guidelines; Political Participation; Referendum; Pho Hak

บทนำ (Introduction)

ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีรัฐธรรมนูญครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2475 นับถึงปัจจุบันมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญมาแล้วทั้งสิ้น 20 ฉบับ (บุญร่วม เทียมจันทร์ และศรีธัญญา วิชาวรรณ, 2560 : 3-15) โดยมีความพยายามที่จะปฏิรูปการเมืองการปกครองมาโดยตลอด

สำหรับการออกเสียงประชามตินั้นได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับแรก คือ พ.ศ. 2492 และยังมีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับต่อมาอีกหลายฉบับ โดยกำหนดให้ประชาชนมีสิทธิออกเสียงประชามติได้เฉพาะในกรณีที่เป็นการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญเท่านั้น ต่อมารัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 มีการกำหนดให้นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีสามารถขอให้ประชาชนออกเสียงประชามติในเรื่องที่อาจมีผลกระทบต่อประโยชน์ของประเทศหรือ

ประชาชนได้ตามหลักเกณฑ์ในกฎหมาย แต่ก็ยังไม่เคยมีการดำเนินการจัดให้มีการออกเสียงประชามติกันอย่างเป็นรูปธรรม ต่อมาวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 หลังการรัฐประหาร เมื่อโดยคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข นำโดย พล.อ. สนธิ บุญยรัตกลิน มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2549 และจัดทำร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ออกเผยแพร่ให้ประชาชนทราบและจัดให้มีการออกเสียงประชามติ ถือเป็นการจัดให้มีการลงประชามติครั้งแรกของไทย ซึ่งผลการลงประชามติครั้งนั้นมีประชาชนให้ความเห็นชอบ ร้อยละ 57.81 แต่ก็ยังคงมีปัญหาคความขัดแย้งทางการเมืองเกิดขึ้น จึงเกิดการรัฐประหารขึ้นอีกครั้ง เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) นำโดย พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา และมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2557 โดยกำหนดให้มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้นมา แล้วจัดพิมพ์ร่างรัฐธรรมนูญและคำอธิบายสาระสำคัญ เพื่อนำออกเผยแพร่ให้ประชาชนสามารถทราบ และให้ประชาชนลงประชามติเพื่อรับรองร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าว ในวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2559 โดยผลการลงประชามติครั้งนี้มีประชาชนให้ความเห็นชอบร้อยละ 61.35 ผลการลงประชามติจึงมีปัญหาและถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก (พงพิพัฒน์ เถาสัตตา, 2558 : 1-4)

จะเห็นได้ว่า ภายหลังจากการปฏิวัติรัฐประหารแต่ละครั้ง ก็เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นอีก และวนเวียนอยู่ในวงจรเช่นนี้มาโดยตลอด เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการเมืองที่อยู่ในภาวะจำยอมต่อระบบที่เปิดโดยที่ประชาชนยังไม่มีความพร้อม ทำให้เกิดความสับสนและนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางการเมือง ทำให้รัฐบาลขาดเสถียรภาพในการบริหารงาน และเกิดการทำการรัฐประหารขึ้นซ้ำอีก (ลิขิต ธีรเวคิน, 2550 : 132-261) แต่อย่างไรก็ตาม ผลจากการปฏิรูปทางการเมืองในแต่ละครั้งได้กระตุ้นให้ประชาชนเกิดความตื่นตัว และมีความต้องการที่จะเรียกร้องสิทธิของตนเองมากขึ้น แต่ด้วยสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจส่วนใหญ่ของประเทศยังเป็นเกษตรกรรม ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของร่างรัฐธรรมนูญ อีกทั้งกระบวนการในการลงประชามติ และการณรงค์ประชาสัมพันธ์ที่ยังไม่สอดคล้องกับหลักการที่เป็นสากล อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งเป็นอุปสรรคในการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศ (นรณล สมบุญโสศ, 2552)

จากสภาพปัญหาต่าง ๆ ข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการศึกษาถึงระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ และเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล เนื่องจากสภาพทั่วไปของพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และเลี้ยงสัตว์น้ำ (เทศบาลตำบลโพหัก จังหวัดราชบุรี, 2562) เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนเพื่อหาแนวทางในการมีส่วนร่วม

ทางการเมืองในการลงประชามติ อันจะนำไปสู่การพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง ทั้งในระดับประเทศและในระดับท้องถิ่น ให้เป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objective)

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
2. เพื่อเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อหาแนวทางในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

1. รูปแบบการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการแบบผสมผสานการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ

2. กลุ่มตัวอย่าง

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณครั้งนี้ คือ ประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำนวน 382 คน ใช้วิธีการสุ่มโดยการจับสลาก สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ ประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรีจำนวน 17 คน ด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถาม โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ตอน (สมพิศ สุขแสน, 2552 : 64) ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลที่ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือนของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ได้แก่ การไปใช้สิทธิลงประชามติ การติดตามข้อมูลข่าวสารทางการเมือง และการรณรงค์ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการลงประชามติ

ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน 5 ระดับ ของ ลิเคิร์ต (Likert)

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด (Open Ended)

3.2 สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ ด้วยการสัมภาษณ์ เจริญจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมประมวลผลสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) ทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม และใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (F-test) ทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างตั้งแต่ 3 กลุ่ม (สมพิศ สุขแสน, 2552 : 64)

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลจากเนื้อหา โดยทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า และนำข้อมูลมาทำการตีความด้วยวิธีการอุปมัย โดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีของนักวิชาการต่าง ๆ มาประกอบการวิเคราะห์ แล้วเขียนอธิบายความหมายของข้อมูล (สุภางค์ จันทวานิช, 2561 : 128-160)

ผลการวิจัย (Research Results)

1. ผลการวิจัยข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง เกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในลงประชามติร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยในการวิเคราะห์ข้อมูลอาศัยการแบ่งระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง 3 ระดับ คือ ระดับน้อย ระดับปานกลาง และระดับมาก เป็นเกณฑ์ในการแปลผลการวิจัย ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิจัยข้อมูลเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของกลุ่มตัวอย่าง	ค่าเฉลี่ย \bar{x}	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D.	แปลผล
ด้านการไปใช้สิทธิออกเสียงลงประชามติ	3.93	0.722	มาก
ด้านการติดตามข้อมูลข่าวสารทางการเมือง	3.82	0.806	มาก
ด้านการรณรงค์ประชาสัมพันธ์	3.87	0.809	มาก
การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ โดยภาพรวม	3.87	0.734	มาก

จากตารางที่ 1 ผลการศึกษาเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี พบว่า กลุ่มตัวอย่างของประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.87 และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.734 เมื่อจำแนกการมีส่วนร่วมทางการเมืองออกพิจารณาเป็นรายด้านแล้ว พบว่า ประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี มีส่วนร่วมทางการเมืองในด้านการไปใช้สิทธิออกเสียงลงประชามติมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.93 และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.722 รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองในด้านการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.87 มีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.809 และด้านการติดตามข้อมูลข่าวสารทางการเมือง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.82 และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.806 ตามลำดับ

2. ผลการศึกษาเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

การวิจัยในส่วนนี้ เป็นการวิจัยเพื่อทดสอบสมมติฐานที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ โดยทำการทดสอบเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชน ในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ในด้านการไปใช้สิทธิออกเสียงลงประชามติ ด้านการติดตามข้อมูลข่าวสารทางการเมือง ด้านการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติโดยภาพรวม กับปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน โดยสถิติที่ใช้ในการทดสอบจำแนกออกเป็นกรณีที่มีกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม ใช้การทดสอบค่าที (t-test) กรณีกลุ่ม

ตัวอย่างตั้งแต่ 3 กลุ่มขึ้นไปจะใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (F-test) ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้

ตารางที่ 2 ผลการวิจัยเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชน ในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมจำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน (n)	ค่าเฉลี่ย (\bar{x})	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	t	P-Value
ชาย	182	3.86	0.773	-0.242	0.809
หญิง	200	3.88	0.698		

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นผลการวิจัยเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชน ในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำแนกตามเพศ พบว่า จากกลุ่มตัวอย่างประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ที่มีเพศแตกต่างกัน มีส่วนร่วมทางการเมืองโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 3 ผลการวิจัยเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน

แหล่งของความแปรปรวน	SS	df	MS	F	P-Value
ระหว่างกลุ่ม	5.903	2	2.952	5.611	0.004*
ภายในกลุ่ม	199.367	379	0.526		
ระหว่างกลุ่ม	2.915	2	1.458	2.730	0.067
ภายในกลุ่ม	202.355	379	0.534		
ระหว่างกลุ่ม	5.516	2	2.758	5.233	0.006*
ภายในกลุ่ม	199.754	379	0.527		
ระหว่างกลุ่ม	4.491	5	0.898	1.682	0.138
ภายในกลุ่ม	200.780	376	0.534		
ระหว่างกลุ่ม	1.167	2	0.584	1.084	0.339
ภายในกลุ่ม	204.103	379	0.539		
รวม	205.270	381			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นผลการวิจัยเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำแนกตามอายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน พบว่า จากกลุ่มตัวอย่างของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ที่มีสถานภาพสมรส อาชีพ และรายได้ต่อเดือน แตกต่างกัน มีส่วนร่วมทางการเมืองโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน แต่ประชาชนที่มีอายุ และระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีส่วนร่วมทางการเมืองโดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผู้วิจัยจึงได้ทำการทดสอบความแตกต่างของระดับการมีส่วนร่วมเป็นรายคู่ ด้วยวิธีการทดสอบแบบ L.S.D. ดังปรากฏในตารางที่ 4 และตารางที่ 5

ตารางที่ 4 ค่าเปรียบเทียบความแตกต่างของระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำแนกตามอายุและการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยภาพรวม เป็นรายคู่

กลุ่มตัวอย่าง		อายุ		
		18 ปี – 34 ปี	35 ปี – 50 ปี	51 ปีขึ้นไป
อายุ	\bar{x}	3.74	3.87	4.05
18 ปี – 34 ปี	3.74	-	0.138	0.001*
35 ปี – 50 ปี	3.87		-	0.050*
51 ปีขึ้นไป	4.05			-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4 แสดงให้เห็นผลการทดสอบเปรียบเทียบความแตกต่างของระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำแนกตามอายุและการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยภาพรวม เป็นรายคู่ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 51 ปีขึ้นไป มีส่วนร่วมทางการเมืองโดยภาพรวมสูงกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 35 ปี – 50 ปี และกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 18 ปี – 34 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 5 ค่าเปรียบเทียบความแตกต่างของระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำแนกตามระดับการศึกษาและการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยภาพรวม เป็นรายคู่

กลุ่มตัวอย่าง		ระดับการศึกษา		
		ปริญญาตรี	ต่ำกว่าปริญญาตรี	สูงกว่าปริญญาตรี
ระดับการศึกษา	\bar{x}	3.77	3.90	4.66
ปริญญาตรี	3.77	-	0.142	0.002*
ต่ำกว่าปริญญาตรี	3.90		-	0.006*
สูงกว่าปริญญาตรี	4.66			-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 5 แสดงให้เห็นผลการทดสอบเปรียบเทียบความแตกต่างของระดับการมีส่วนร่วมทาง การเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำแนกตามระดับการศึกษาและการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยภาพรวม เป็นรายคู่ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรีมีส่วนร่วมทางการเมืองด้านโดยภาพรวมสูงกว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี และกลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

1. อภิปรายผลการวิจัยระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

จากการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำนวน 382 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1.1 ด้านการไปใช้สิทธิออกเสียงลงประชามติ พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในการไปใช้สิทธิออกเสียง ลงประชามติของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีการไปใช้สิทธิออกเสียงลงประชามติ เนื่องจากเห็นว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ และบางส่วนได้รับการชักชวนจากบุคคลใกล้ชิดหรือผู้นำชุมชน โดยส่วนใหญ่มีการตรวจสอบรายชื่อว่าเป็นผู้มีสิทธิลงประชามติจากเอกสารที่ทางราชการจัดส่งให้ ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามแนวความคิดของ Norman H. Nie and Sidney Verba (1972) (อ้างถึงใน สุภกานต์ จอมสวรรค์, 2559 : 44-46) ที่ได้อธิบายว่า การแสดงประชามติ เป็นกิจกรรมทางการเมืองที่เปิดโอกาส

ให้ประชาชนมีส่วนร่วมพิจารณา และตัดสินใจว่าจะรับหรือไม่รับกฎหมายที่ได้ผ่านการพิจารณาของสภาในขั้นต้นมาแล้ว ก่อนที่จะให้กฎหมายนั้นออกมามีผลใช้บังคับ

1.2 ด้านการติดตามข้อมูลข่าวสารทางการเมือง พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในด้านการติดตามข้อมูลข่าวสารทางการเมืองของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งพบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีการติดตามข้อมูลข่าวสารทางการเมืองตลอดช่วงระยะเวลาการลงประชามติ จึงสอดคล้องกับแนวความคิดรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ Norman H. Nie and Sidney Verba (1972) (อ้างถึงใน สุกานต์ จอมสวรรค์, 2559 : 44-46) ที่อธิบายถึงการเข้ามีส่วนร่วมในบทบาทของผู้สื่อข่าวทางการเมืองว่าเป็น การติดตามข้อมูลข่าวสารทางการเมือง หรือการส่งจดหมายเพื่อแสดงการสนับสนุนแก่ผู้นำเมื่อเห็นว่าดำเนินงานได้ถูกต้อง หรือการคัดค้านการดำเนินงานที่เห็นว่าไม่ถูกต้อง การพูดคุยถกเถียงปัญหาทางการเมือง และการให้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองแก่เพื่อนบ้านที่ตนอยู่อาศัย

1.3 ด้านการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในด้านการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีการชักชวนสมาชิกในครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน หรือบุคคลอื่นให้ไปใช้สิทธิออกเสียงลงประชามติ โดยมีประชาชนบางส่วนที่ได้ช่วยแนะนำให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาของร่างรัฐธรรมนูญ และกระบวนการขั้นตอนในการลงประชามติแก่บุคคลดังกล่าวด้วย จึงสอดคล้องกับแนวทางการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2559) ที่อธิบาย การมีส่วนร่วมทางการเมืองว่าเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารประเทศตามระบอบประชาธิปไตย ประชาชนจึงควรตระหนักว่าตนเป็นเจ้าของประเทศ และเป็นผู้มีส่วนรับผิดชอบในกิจการของบ้านเมืองในทุกโอกาสที่สามารถทำได้ ซึ่งแนวทางการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น เช่น การให้ความสนใจ และติดตามข้อมูลข่าวสารทางด้านการเมือง, การติดตามและตรวจสอบการทำงานของนักการเมือง, การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดี และให้ความร่วมมือกับทางราชการอยู่เสมอ, การให้คำแนะนำ เผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องทางการเมือง เป็นต้น

2. อภิปรายผลการวิจัยเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

จากผลการวิจัยเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

ผลการศึกษาเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ และระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกัน มีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติแตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนปัจจัยด้านเพศ สถานภาพ สมรส อาชีพ และรายได้ต่อเดือนของกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกัน มีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยข้อค้นพบดังกล่าวนี้ บางส่วนมีความแตกต่างไปจากแนวความคิดของ สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ (2549) ที่พบว่า ปัจจัยด้านเพศ มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยพบว่า เพศชายจะมีความผูกพันทางการเมืองมากกว่าเพศหญิง ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการขัดเกลาทางสังคมที่ให้เพศชายเป็นผู้นำ ส่วนปัจจัยด้านอายุจะมีผลในเชิงบวกต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคล โดยผู้ที่มีอายุมากจะมีแนวโน้มในการเข้าสังกัดกับพรรคการเมืองมากกว่าบุคคลที่มีอายุน้อย สำหรับปัจจัยด้านฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม และการศึกษา นั้น เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกต่อระดับของความผูกพันทางการเมือง ซึ่งผลการศึกษาวิจัยที่มีความแตกต่างกันนี้ อาจเนื่องมาจากลักษณะของกลุ่มตัวอย่างของผู้ศึกษาที่เป็นประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบท ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของร่างรัฐธรรมนูญ และกระบวนการขั้นตอนในการลงประชามติ จึงทำให้ผลการศึกษาวิจัยในบางส่วนมีความแตกต่างจากการวิจัยของกลุ่มตัวอย่างอื่น

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

จากผลการวิจัยระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี แม้โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างของประชาชนส่วนใหญ่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติอยู่ในระดับมาก แต่ยังมีกลุ่มตัวอย่างที่ได้มีความคิดเห็นในส่วนที่เป็นข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ดังนั้น เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติเพิ่มมากขึ้น จึงควรมีแนวทางในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการลงประชามติ ดังนี้

1.1 ควรมีการเพิ่มกำหนดเวลาในการเผยแพร่ร่างรัฐธรรมนูญก่อนที่จะให้ไปใช้สิทธิให้มากขึ้น เพื่อให้เพียงพอที่ประชาชนจะสามารถศึกษาทำความเข้าใจในเนื้อหาที่มีจำนวนมาก และยากต่อการทำความเข้าใจได้

1.2 ควรมีการกำหนดประเด็นในการให้ประชาชนลงประชามติที่มีความชัดเจนเพียงประเด็นเดียว เพื่อลดความสับสน และได้ความคิดเห็นที่ตรงกับความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

1.3 ควรมีการจัดทำสื่อที่มีความเหมาะสมกับประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ชนบท เช่น การจัดทำคู่มือคำอธิบายร่างรัฐธรรมนูญให้มีความชัดเจน กระชับและเข้าใจง่าย จัดส่งให้กับประชาชนพร้อมกับร่างรัฐธรรมนูญด้วย เป็นต้น

1.4 ควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่จากภาครัฐลงพื้นที่ประชาสัมพันธ์ และแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาของรัฐธรรมนูญที่ร่างโดยใช้ภาษากฎหมายและมีความซับซ้อน เพื่ออธิบายให้ประชาชนเข้าใจถึงกระบวนการ ขั้นตอน และความสำคัญของรัฐธรรมนูญและการลงประชามติ แทนการส่งเอกสารให้ประชาชนอ่านทำความเข้าใจ หรือติดตามข้อมูลต่าง ๆ ด้วยตนเอง

1.5 การรณรงค์ประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานรัฐ ควรมีความเป็นกลาง ไม่ควรมีการชี้แนะหรือโน้มน้าวให้ประชาชนเข้าใจผิดว่า จะต้องออกเสียงลงประชามติเห็นชอบร่างรัฐธรรมนูญเท่านั้น จึงจะมีการเลือกตั้งโดยเร็ว

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรทำการศึกษาของประชาชนในพื้นที่อื่น ๆ เช่น การศึกษากลุ่มตัวอย่างประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอต่าง ๆ หรือการศึกษากลุ่มตัวอย่างในระดับจังหวัด เป็นต้น และควรมีการพิจารณาปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่ามีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น การนับถือศาสนา ระยะเวลาการอยู่อาศัยในท้องถิ่น การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ผลจากการทำรัฐประหาร เป็นต้น ต้น ๆ ปัจจัยใดมีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับใด เพื่อเป็นแนวทางในการนำข้อมูลมาประกอบกัน อันจะนำไปสู่การส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ได้ผลงานวิจัยที่สามารถอธิบายการมีส่วนร่วมทางการเมืองในภาพรวมทั้งหมดในระดับประเทศ

เอกสารอ้างอิง (References)

- นรมล สมบุญโสด. (2552). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ของผู้มีสิทธิออกเสียงในจังหวัดลำพูน. *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- บุญร่วม เทียมจันทร์ และศรีธัญญา วิชชาธรรม. (2560). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พร้อมหัวเรื่องทุกมาตรา ฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: อินส์ฟัล.
- พงพิพัฒน์ เถาลัดดา. (2558). ปัญหาในการออกเสียงประชามติร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รุ่งทิภา คงแจ่ม. (2557). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของข้าราชการตำรวจสถานีตำรวจภูธรเมืองสุพรรณบุรี. *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2549). **ทัศนคติทางการเมืองของเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานคร.** (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ.
- สมพิศ สุขแสน. (2552). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์. **รายงานการวิจัย.** อุดรดิตถ์: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2561). **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 24).** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภกานต์ จอมสวรรค์. (2559). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลอนเจตีย์ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2559). **คำถามนํารู้ออกเสียงประชามติ 2559.** กรุงเทพฯ: สหાયบลิ้อคการพิมพ์.